

UDK: 316.364.32-053.6:316.444(521.27)
DOI: 10.5379/urbani-izziv-2019-30-01-003

Prejeto: 31. 1. 2019
Sprejeto: 2. 4. 2019

Vedrana IKALOVIĆ
Leonardo CHIESI

Dinamični občutek doma: prostorsko-časovni vidiki mobilnosti mladih Tokijčanov

V visoko industrializiranih in institucionaliziranih družbah, ki stremijo k čim večji učinkovitosti, morajo biti posameznikove dejavnosti usklajene z dnevnim ritmom mesta. Kot prostorsko in institucionalno okolje se mesto ljudem vsiljuje in vpliva na stopnjo njihove navezanosti na kraj, s tem pa posledično spreminja njihov občutek doma. To je najopaznejše v današnjih mestih, kjer je vsakdanje življenje zelo dinamično in se počitek pogosto odvija zunaj prebivališča (tj. na poti). S proučevanjem prostorsko-časovnih vidikov mobilnosti mladih Tokijčanov av-

torja v članku analizirata, kako mesto vpliva na njihov občutek doma in stopnjo navezanosti na fizično okolje. Njune ugotovitve razkrivajo dinamičen občutek doma, pri čemer so poti pomembnejše od korenin, navezanost pa ni omejena samo na en kraj, ampak je razumljena bolj kot navezanost na časovno-prostorske odnose, ki jih ustvarjajo ljudje in ustanove s svojimi dejavnostmi.

Ključne besede: občutek doma, navezanost na kraj, gibanje, sodobno mesto

1 Uvod

»Ko opustimo prepričanje, da je naš življenjski svet zakoreninjen na enem mestu, lahko sčasoma ugotovimo, da nezakoreninjenosti ne doživljamo več kot eksistencialno tesnobo in obup, ampak kot svobodo in lahkotnost, ki nam končno omogočata, da se preselimo.« (Rajchman, 1998: 88)

Vsakdanje življenje poteka v skladu s svojim običajnim časom, ki temelji na letnih časih, koledarju in posameznikovem notranjem času, ki je intersubjektivno na voljo (Berger in Luckmann, 1991). Na urbaniziranih območjih, kjer živi več kot polovica svetovnega prebivalstva, je treba dejavnosti časovno in prostorsko uskladiti z vsakodnevnim ritmom mesta. Avtorja v članku z vidika navezanosti na kraj in občutka doma proučujeta življenjske sloge v sodobni družbi in njihove spremembe, ki jih je povzročila industrializacija in so pomembno preobrazile tradicionalne načine življenja. Mesto analizirata kot prostorsko in institucionalno okolje z vidika posameznika. Kot prostorsko okolje, v katerem so razporejeni kraji, ki omogočajo dejavnosti, pri izvajanju katerih se ljudje počutijo kot doma, mesto zagotavlja prostore, na katerih posamezniki živijo, delajo in se družijo (Maki, 1979; Ashihara, 1983; Caballero in Tsukamoto, 2006; Maki in Mulligan, 2008). Te pomembne kraje povezuje z različnimi načini prevoza, kar ustvarja mrežo ali preplet dnevnih dejavnosti (Ikalović in Chiesi, 2018). Kot institucionalno okolje in družbeno ustvarjena objektivnost pa mesto vsiljuje in uveljavlja razne prostorsko-časovne sisteme, katerim morajo posamezniki prilagoditi svoj notranji čas (Berger in Luckmann, 1991).

Vse od prehoda iz težke industrije v storitvene dejavnosti je središče gospodarske, industrijske in institucionalne moči na Japonskem njeno glavno mesto, Tokio. Tokio je velemesto z največjim številom prebivalcev,¹ podjetij in zaposlenih na svetu (Fujita in Tabuchi, 1997). V tem prostorsko-časovnem sistemu so zunanje in notranje premestitve zaposlenih² nekaj običajnega, veljajo pa za eno najzanimivejših značilnosti japonskega sistema zaposlovanja. V članku so obravnavane socialne in psihološke posledice premeščanj, kot sta slabenje družinskih vezi (Geis in Ross, 1998) in vpliv novih okolij na človekovo dobro počutje (Brett, 1982). Kako lahko mesto ali v tem primeru Tokio kot prostorsko in institucionalno okolje spremeni občutek doma in stopnjo navezanosti na fizično okolje pri prebivalcih? Pojma navezanosti in doma sta obravnavana s fizičnega, socialnega, časovno-psihološkega vidika v skladu z ugotovitvami Carol Werner idr. (1985) ter Leile Scannel in Roberta Gifforda (2010), s poudarkom na časovni razsežnosti.

Na podlagi proučevanja časovnosti in vsakdanjega mestnega ritma je bil opredeljen dinamičen občutek doma, pri kate-

rem so poti (ang. *routes*) pomembnejše od korenin (ang. *roots*) (Hall, 1995; Massey in Jess, 1995; Clifford, 1997; Gustafson, 2001). Navezanost, ki se kljub temu razvije v mestnih okoljih, pomeni pravzaprav navezanost na kraj, ki jo ljudje in ustanove ustvarjajo s svojimi dejavnostmi, ter navezanost na prostorsko-časovne sisteme mesta.

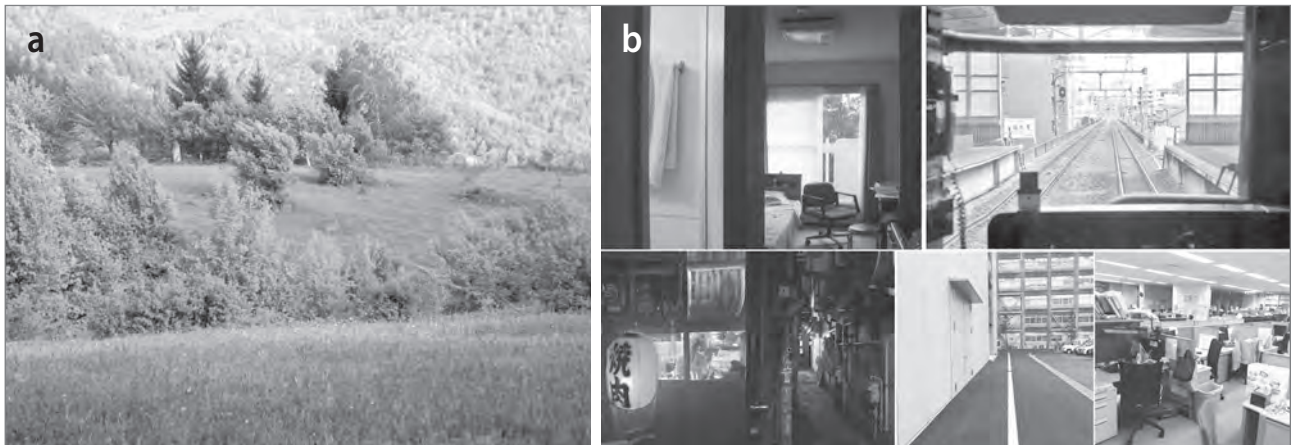
2 Teoretično ozadje

2.1 Dom in navezanost na kraj

Po industrijski revoluciji ter ločitvi bivalnega in delovnega prostora se je tradicionalno, statično pojmovanje doma in navezanosti na kraj začelo spreminjati. Za proučevanje obeh pojmov in njunih povezav sta pomembni dve desetletji: 70. leta 20. stoletja, ko so se družbeni geografi osredotočali na posameznike kot zavedne in čuteče subjekte, in ne kot objekte ali preprosto racionalna bitja (Relph, 1976; Tuan, 1977), ter 90. leta 20. stoletja, ko se je zaradi turizma (zlasti masovnega) povečala mobilnost, ki je začela ogroziti zakoreninjenost kot svojo nasprotno različico (Urry, 2002; Augé, 2008).

V 70. letih 20. stoletja se je na podlagi osredotočanja na doživljajski odnos ljudi do sveta abstrakten prostor spremenil v kraj, ki ga ljudje doživljajo in občutijo, navezanost na kraj pa se je proučevala in opredeljevala na podlagi pojmov, kot so topofilija, notranje dožemanje prostora (ang. *insideness*) in avtentičnost (Relph, 1976; Tuan, 1977; Werner idr., 1985; Smaldone, 2006). Ti pojmi so postali skupno izhodišče za proučevanje prostora in kraja na različnih ravneh in v okviru različnih meja (bodisi znotraj resničnih, fizičnih enot bodisi znotraj konceptualnih, abstraktnih in teoretičnih meja). Proučevala se je navezanost na hišo, sosesko, mesto, državo in spremljajoče družbene prvine, kot so družina, prijatelji, sosedje, družbene skupine (npr. sodelavci) ali narodnost (Marston, 2000; Hidalgo in Hernandez, 2001; Beatley, 2005; Ng idr., 2005; Blunt, 2007; Lewicka, 2010). S pojavom in razvojem družbenih in prostorskih oblik so postali raziskovalni okviri kompleksnejši, raziskave opisanih pojavov pa so se začele prepletati. Z metodološkega vidika se je poskušal opredeliti večstopenjski in večdimenzionalni celostni okvir, ki bi vključeval več vidikov istega pojma. Tako so bili razviti tridelni okviri, ki so vključevali prostorske, družbene in psihološko-časovne vidike proučevanih pojavov (Werner idr., 1985; Mallett, 2004; Scannell in Gifford, 2010), navezanost in dom pa sta postala dinamična pojma.

Raziskovalci so začeli proučevati gibanje in kraje, ki omogočajo gibanje, premikanje in potovanje, kot nekraje, ki so v marsičem povsem enaki in brez kontekstualnih lastnosti (Zukin, 1998, 2009; Augé, 2008). Potovanja in vsakodnevna vožnja na delo

Slika 1: Statični in dinamični koncept doma; (a) dom kot geografska referenčna točka; (b) dinamični dom kot mreža štirih pomembnih krajev, povezanih z različnimi prevoznimi sredstvi (foto: Vedrana Ikalović)

s čedalje vse večjo uporabo raznih pripomočkov (prenosnih naprav, kot so mobilni telefoni in prenosni računalniki) in mreženjem so postali nekaj običajnega, poleg tega so še okrepili nenavezanost ljudi na fizično okolje (Park idr., 2011).

Mobilnost in navezanost na kraj danes nista več nasprotji, temveč ju je treba proučevati kot dopolnjujoča se ali združljiva pojma. Gibanje je sestavni del življenja, naj bo to z vidika vsakodnevnih dejavnosti ali celotnega človekovega življenja. Gibanje je norma ali neizogibna prvina, o kateri se pogosto niti ne sprašujemo, ampak jo imamo za samoumevno. Paradigma mobilnosti poudarja, da so vsi kraji povezani v omrežja povezav, ki segajo prek posameznega kraja, in presega dojemanje območij kot prostorsko fiksnih geografskih zbiralnikov družbenih procesov (Sheller in Urry, 2006). V omrežnih družbah prostorske prakse in njihove stalne ponovitve določajo in ustvarjajo kraje, katerih pomen izhaja iz običajnih mobilnosti in časovno-prostorskih rutin, ki so hkrati individualne in družbene (Pred, 1984; Blunt, 2007; Cresswell, 2013; Seamon, 2015). Nekatere prakse in njihove ponovitve so odvisne od možnosti, ki jih ponuja okolje (Berger in Luckmann, 1991; Gibson, 2014). To se v sodobnih mestih vsakodnevno izraža na dva načina: 1. z vsakdanjimi praksami in običajnimi mobilnostmi, ki temeljijo na mestni infrastrukturi in so od nje odvisne (hkrati jih ta infrastruktura tudi pospešuje), ter 2. s praksami in rutinami na javnih, poljavnih in trgovskih prostorih, ki jih mesto zagotavlja, načrtuje, oblikuje, ustvarja in vzdržuje s svojimi industrializiranimi sektorji.

V industrijskih družbah in zlasti v Tokiu se v življenju posameznika kaže močna odvisnost od kulture podjetja, v katerem je zaposlen, pri čemer imajo velike korporacije močno tradicijo premeščanja zaposlenih med podjetji, ne glede na to, ali se zaposleni s tem strinjajo ali ne.³ Premeščanja so postala nekaj običajnega ter povzročajo prostorsko-časovno razdrobljenost

inčasne odnose med posamezniki in njihovimi trenutnimi okolji.

2.2 Kraj in mesto

Ko ljudje zamenjajo stalno prebivališče in se preselijo v drug kraj, so se prisiljeni (znova) naučiti vzorcev vsakdanjega življenja v novem okolju (v sodobnih mestih pa vzorcev v omrežjih krajev). Kot navaja Seamon (2015), sprememba vzorcev lahko povzroči čustveni stres, saj mora posameznik nova vedenja velikokrat ponoviti, preden se jih nauči. Ko se telo navadi na novo okolje in doseže stanje umirjenosti, se človek začne počutiti kot doma; gre za čas neaktivnosti, katerega bistvena doživljajska struktura je občutek domačnosti (Seamon, 2015: 70), oziroma za običajno neopaženo, samoumevno situacijo, v kateri se človek v vsakdanjem svetu počuti udobno in domače (Dovey, 1985).

Pred (1984) opredeljuje kraj kot proces, ki spodbuja dejavnosti ljudi in ustanov, hkrati pa te dejavnosti ustvarjajo njega. Navaja, da družbene delitve nekatere mobilnosti omogočajo, druge pa ovirajo (Pred, 1984, navedeno v Cresswell, 2013). Predovi kraji so zelo institucionalizirani in si prisvajajo čas posameznikov, zato lahko o značilnostih in posebnostih prisvojenega časa govorimo v vsaki družbi in kulturi, tako na ravni mesta kot v različnih vrstah mest (Hall in Barrett, 2012). Savage idr. (1993) na primer opredeljujejo naslednje vrste mest: mesta tretjega sveta, mesta v komunističnih državah, globalna mesta ter starejša in nova industrijska mesta. V omrežnih in informacijskih družbah, ki so odvisne od mobilnosti in povezanosti, zaradi katerih hkrati tudi nastajajo, sodobno mesto (zlasti velemesto) ustvarjajo dejavnosti ljudi, ki poznajo vsakdanjo dinamiko mesta, in dejavnosti ustanov. Z vidika prebivalcev bivanje vključuje gibanje in razdrobljeno življenje, pri čemer se vsakdanje življenje razteza čez celotno omrežje. Velemesto

Slika 2: Domače dejavnosti zunaj doma; (a) dejavnosti, ki se običajno povezujejo s konceptom doma; (b) dom, prenesen v mestni prostor (foto: Vedrana Ikalović)

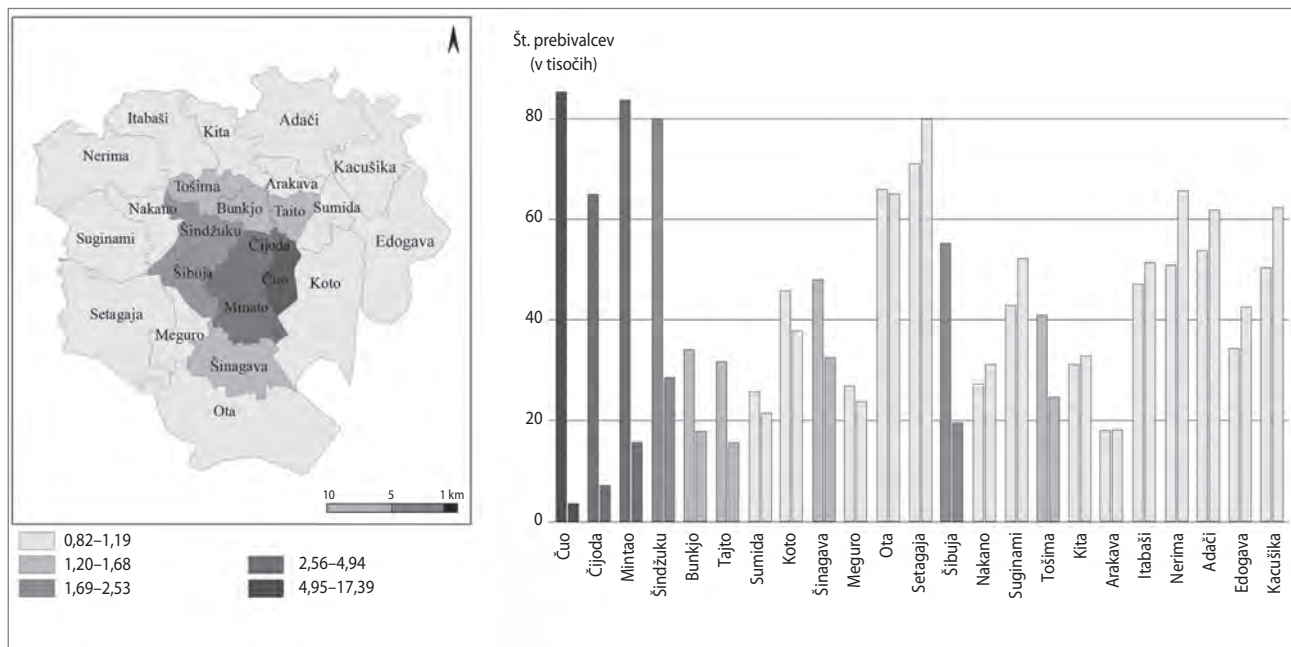
je postalo povezan prostorsko-časovni sistem s posebnim ritmom, ki se vsiljuje posamezniku (Altman, 1975; Somerville, 1997).

2.3 Mesto in dom

Z industrializacijo gospodarskih sektorjev, razvojem tehnologije in masovnim pritokom ljudi na mestna območja so v okviru koncepta doma postali pomembni fizični, družbeni in časovni vidiki. V prostorskem smislu je mesto moralo zagotoviti najrazličnejše oblike nastanitve, v institucionalnem smislu pa je pospešilo pretok informacij, blaga, storitev, kapitala in ljudi (Fujita idr., 2004). Na arhitekturni ravni so se v Tokiu med industrijsko revolucijo (ali meidžijsko obnovo) in po njej tradicionalna bivališča postopno preobrazila v srednje velike samostojne hiše, najemne hiše in večstanovanjske stavbe za poznejši srednji delavski razred, katerega pripadniki so živeli v različnih bivališčih, ki so jih zgradila podjetja, agencije ali

zdrženja.⁴ Poleg tega so se zaradi lažjega obvladovanja časa in razdalj ter usklajevanja dejavnosti v času in prostoru dejavnosti, ki jih posameznik običajno opravlja doma, iz zasebnega (bivalnega) prostora preselile v javno okolje (na delovno mesto) in v prostore druženja (Oldenburg, 1989; Caballero in Tsukamoto, 2006), kot so vlaki, lokalne trgovine z mešanim blagom, manjše restavracije, ki ponujajo rezance, javna kopališča, samopostrežne pralnice perila, hoteli, znani po ljubezenskih srečanjih, itd. Ko so ljudje govorili o domu v prostorskem smislu, to ni bil več nujno kraj njihovega stalnega prebivališča, ki so ga uporabljali predvsem za spanje in shranjevanje stvari (Ashihara, 1989; Yūko in Yokokawa, 1995).

Življenje je nomadsko, kar pomeni, da ni omejeno na samo en kraj, bivanje pa je osredotočeno na potovanje. Ljudje se ne preselijo v bivališče, ampak bivajo tako, da se selijo (Deleuze in Guattari, 1988; Casey, 2013). Običajne lastnosti doma so v sodobnem mestu razpršene med vsaj štirimi kraji (med bi-

Slika 3: Razmerje med številom dnevnih in nočnih prebivalcev v 23 centralnih tokijskih okrajih (grafični prikaz: Vedrana Ikalović)

vališčem, delovnim mestom, prostorom druženja in prostorom počitka), med seboj povezanih z različnimi prevoznimi sredstvi, v katerih prav tako potekajo dejavnosti, ki jih posameznik običajno opravlja doma (Ikalović in Chiesi, 2018). Prek tega omrežja se industrializirani sektorji vsiljujejo v posameznikov vsakdanji ritem življenja. Čas, ki ga ljudje preživijo v prometu ali na poti med pomembnimi kraji, je enak času, ki ga preživijo v zasebnosti svojega doma (slika 2).

2.4 Študija primera: Tokio

Celo v današnji postindustrijski dobi je na Japonskem pogost razlog za selitev premestitev na drugo delovno mesto. Možnost premeščanja zaposlenih med podjetji velja za eno najzanimivejših značilnosti japonskega sistema zaposlovanja⁵ (Dirks, 1999; Meyer-Ohle, 2009). Podjetja premeščajo zaposlene sem in tja, pri čemer ti opravljajo različna dela, med drugim pa praksa premeščanj na Japonskem vključuje tudičasne in stalne zunanje premestitve, zaradi katerih zaposleni težko usklajujejo družinsko in poklicno življenje (Macura, 2016). Premestitve pogosto ne zahtevajo privolitve zaposlenega, več prilagodljivosti pa je v tem pogledu pri večjih podjetjih. Premestitve zaposlenih med podjetji so bile proučevane na različnih ravneh. Raziskave se osredotočajo na posameznika (motivacijske dejavnike), organizacijski razvoj (stroškovno učinkovite transakcije) in strukturne spremembe (na mikroekonomski ravni) (Dirks, 1999), a čeprav nekatere to problematiko proučujejo celo z vidika zaposlenih, se ne ukvarjajo z navezanostjo na kraj in občutkom doma. Ne glede na to, ali proučujejo osebnostne in demografske dejavnike, mikro- ali makroekonomske dejav-

nike in institucionalne razmere (Frey in Stutzer, 2000), gre pri večini za kvantitativne študije. Raziskava, navedena v tem članku, uporablja drugačen pristop, saj prostorsko-časovne sisteme proučuje z osebnega vidika in na podlagi primerov mladih Tokijčanov – posameznikov, ki trenutno živijo in delajo na tokijskem metropolitanskem območju, v preteklosti pa so živeli v različnih mestih z različnimi prostorsko-časovnimi značilnostmi in različnim vsakdanjim urbanim ritmom. Avtorja proučujeta in primerjata njihovo navezanost na kraje, v katerih so prej živeli, in jo analizirata z vidika življenjskega poteka, s poudarkom na pogostih selitvah.

Z industrijskim prehodom iz dvopolnega regionalnega sistema Tokia in Osake ter dvema prehodoma proizvodnih dejavnosti (iz lahke v težko industrijo in iz težke industrije v visokotehnološke in storitvene dejavnosti) je Tokio postal pomembno mednarodno finančno središče z visoko koncentracijo velikih podjetij⁶ (Fujita in Tabuchi, 1997). Razvoj komunikacijskih omrežij je povzročil večjo odvisnost od informacij in spodbudil zgoščanje poslovnih sektorjev v Tokiu (Okamoto, 1997), dnevne migracije pa so postale sestavni del življenja. Zaradi zaposlenih in študentov, ki se vsak dan vozijo v središče Tokia zlasti iz sosednjih prefektur Sajtama, Čiba in Kanagava, so postale očitnejše razlike med številoma dnevnih in nočnih prebivalcev v mestih. Število dnevnih prebivalcev se nanaša na število ljudi, ki so na območju med običajnim delovnim časom, vključno z delavci, v nasprotju s stalnimi prebivalci, ki so na območju običajno zlasti zvečer in ponoči. Tokijski okraj Čuo ima na primer indeks 17,39, kar pomeni, da je v njem podnevi do sedemnajstkrat več ljudi kot ponoči (slika 3).

Kompleksnost upravnih meja je grafično prikazana na sliki 4, ki prikazuje 1. metropolo Tokio s 23 centralnimi okraji, ki se običajno imenuje »Tokio«, 2. tokijsko metropolitansko območje, ki vključuje 23 centralnih okrajev, 26 mest, tri naselja in eno vas, 3. meje, ki jih je določil japonski statistični urad, s spremembami v številu dnevnih in nočnih prebivalcev (vključene so občine, iz katerih se najmanj 10 % prebivalcev dnevno vozi v centralne okraje), in 4. širše območje Tokia.

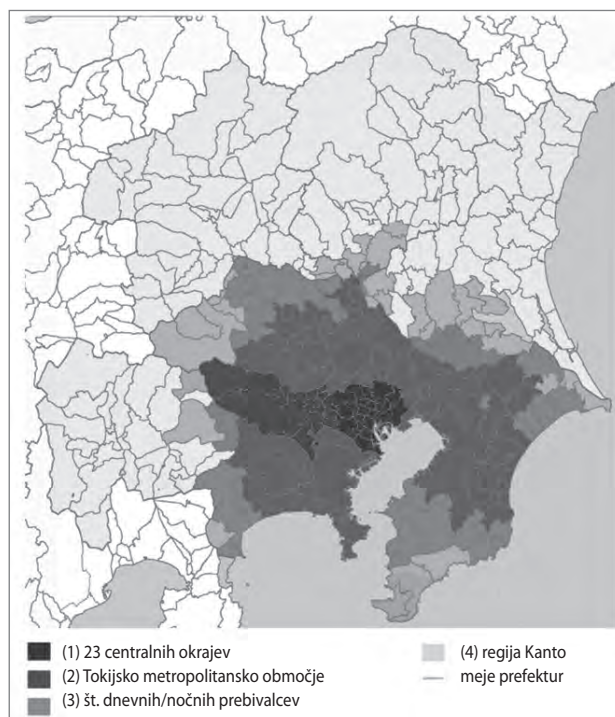
Japonska vlada zagotavlja statistične podatke samo za uradne upravne enote (tj. mesta in prefektore), metropolitanska območja pa niso uradno ali formalno opredeljena. Zato so številni raziskovalci zanje razvili svoje opredelitve⁷ (Fujita idr., 2004). V tem članku so zgoraj omenjene značilnosti Tokia obravnavane z vidika posameznika ali osebe, na notranji čas katere med njeno delovno aktivno dobo vpliva mesto s svojo prostorsko in institucionalno realnostjo.

3 Metoda

Polstrukturirani intervjuji so bili oblikovani na podlagi modela Leile Scannel in Roberta Gifforda (2011), ki sta analizo navezanosti na kraj strnila v tridelni organizacijski okvir (oseba, kraj, proces), ki se lahko uporablja za proučevanje tega večdimenzionalnega pojma. Dimenzija osebe se nanaša na individualno ali kolektivno določene pomene, dimenzija kraja poudarja značilnosti kraja na prostorski ravni, psihološka dimenzija pa vključuje afektivne, kognitivne in vedenjske sestavine. Raziskave doma kot večdimenzionalnega pojma hkrati dajejo okvir za njegovo proučevanje kot celote fizičnih, družbenokulturnih, psiholoških in časovnih značilnosti (Dovey, 1985; Werner idr., 1985; Sixsmith, 1986; Després, 1991). Na podlagi tridelnega okvira so se vprašanja nanašala na družbene, prostorske in časovno-psihološke značilnosti.

Opravljenih je bilo 30 intervjujev s 17 moškimi in 13 ženskami, ki živijo na širšem območju Tokia in delajo v metropoli Tokio. Petindvajset anketirancev je bilo zaposlenih, dva sta bila samozaposlena, trije pa so bili še študenti. Stari so bili od 23 do 60 let in so spadali med delovno aktivno prebivalstvo. Glavni poudarek analize je bil na 25 mladih posameznikih, starih od 23 do 39 let, kot sta to opredelila Erikson in Erikson (1997), dodatnih pet intervjujev pa je bilo opravljenih za primerjavo rezultatov pri različnih starostnih skupinah.

Analiza intervjujev je temeljila na selektivnem kodiranju, pri katerem so vse kategorije v odnosu do jedrne kategorije postavljene kot pogoji, strategije akcije ali interakcije ali kot posledice (Strauss in Corbin, 1997). Zbiranje in analiza podatkov sta bila povezana procesa, vsi pojmi in ugotovitve pa so bili vključeni v intervjuje. Intervjuji so trajali 30 do 60 minut, bili

Slika 4: Meje v Tokiu: centralni okraji, tokijsko metropolitansko območje in regija Kanto (grafični prikaz: Vedrana Ikalović)

so posneti, zapisani in nato analizirani vrstico za vrstico. Podatki so bili pripravljani po zgledu raziskav, ki so jih izvedli Strauss in Corbin (1997), Moran (2013) ter Glaser in Strauss (2017).

Prostorsko-časovni sistemi anketirancev so prikazani s časovno-prostorskimi diagrami, ki prikazujejo pogostost selitev in trajanje bivanja v posameznem mestu (Pred, 1984; Hägerstrand, 1985; Latham, 2003; Knowles in Sweetman, 2004).

Intervjuji so bili opravljeni, zapisani in kodirani v angleščini, da pa bi se izognili morebitnim jezikovnim oviram, so bile ključne besede pojasnjene tako v angleščini kot japonščini.

4 Analiza

Z analizo intervjujev sta bili prepoznani dve glavni kategoriji: razdrobljena časovnost in pomanjkanje nostalgije. Razdrobljena časovnost se nanaša na prostorsko-časovne spremembe, ki jih povzročajo pogoste selitve, ki so najopaznejše med delovno aktivno dobo, občutja, povezana s temi selitvami, in proces, pri katerem se posameznik v novem okolju začne počutiti kot doma (Dovey, 1985). Pomanjkanje nostalgije je povezano z okolji, v katerih je posameznik prej živel, domovi v otroštvu, spomini in predmeti, ki imajo za posameznika poseben pomen – tj. s pojmom doma kot kraja, kjer posameznik hrani spomine, zatočišča in kraja, na katerega se posameznik želi vrniti (Tuan, 1977; Dovey, 1985; Bachelard in Jolas, 1994).

4.1 Razdrobljena časovnost

Rodil sem se v Sasebu⁸... blizu Nagasakija.⁸ In ... tam sem živel samo eno leto. [Iz Saseba sem se preselil] v Kumamoto.⁸ Tudi tam sem živel eno leto. Nato sem se preselil v predel Mita⁸ v Tokiu. Nato smo se preselili v Ogikubo,⁸ kjer smo ostali približno pet let. Tam sem hodil v vrtec in ... približno dve leti v osnovno šolo. Nato smo odšli v Sendaj.⁸ Tudi tam smo ostali pet let ... [Iz Sendaja sem se preselil] v Niigato,⁸ kjer sem prav tako preživel pet let. Tam sem dokončal srednjo šolo in opravil sprejemne izpite za univerzo v Saporu⁸ v prefekturi Hokaido. Tako sem se preselil v Sapiro, kjer sem živel skupno osem let ... Nato sem za dve leti odšel v Grčijo, potem pa sem se preselil sem [v Mitako⁸]. Tukaj živim že deset let (intervju št. 22).

Tokijčani se pogosto selijo, zato otroštvo preživijo v različnih mestih. Med vsemi mesti in kraji, v katerih so živeli, je včasih zelo težko ali celo nemogoče določiti njihov domači kraj. Razlogi za selitev so v vsakem življenjskem obdobju drugačni: v otroštvu je najpogostejši razlog za selitev premestitev starša (običajno očeta) na drugo delovno mesto, v odrasli dobi pa je glavni razlog njihova lastna premestitev ali premestitev njihovega zakonskega partnerja.

Mati je odrasla v Tokiu ... Rodila me je v tokijski bolnišnici, odrasla pa sem v regiji Kansaj ... v Nišinomiji.⁸ V Nišinomiji sem žvela vse do srednje šole, nato pa smo se zaradi očetove službe preselili v Manilo ... Nato smo živeli v Kobeju, nedaleč od Nišinomije. Potem sem se preselila v Kanto ... Nato sem se poročila in se zaradi moževe službe preselila v Singapur (intervju št. 19).

Anketiranci, rojeni na tokijskem metropolitanskem območju, so se selili iz enega tokijskega okraja v drugega, anketiranci, rojeni v majhnih mestih, pa so se selili med različnimi predeli istega mesta ali med različnimi mesti iste prefekture. Selitve in menjava stalnega prebivališča so sestavni del njihovega življenja.

Rodil sem se v prefekturi Akita. Živeli smo v glavnem mestu Akita, vendar ne vedno na istem mestu. Tam sem živel 18 let, v tem obdobju pa smo se verjetno preselili več kot petkrat. Oče je bil policist, zato smo se morali stalno seliti (intervju št. 14).

Anketiranci, rojeni v predmestju Tokia (v okoliških prefekturah, kot je Sajtama, in različnih predmestnih naseljih), se najdlje vozijo na delo ali v šolo, nekateri pa še vedno živijo pri starših (v družinski hiši). Njihova navezanost in občutek doma sta drugačna kot pri zgoraj omenjenih dveh anketirancih, saj niso spremenili stalnega prebivališča. Nenehno pa se spreminja lokacija njihove službe, saj so v svojem podjetju vsako leto premeščeni v drug tokijski okraj, zato se morajo stalno prilagajati novemu delovnemu okolju.

Pravzaprav sem ob zadnji premestitvi hotel zamenjati službo. Svoji delovodji sem povedal, da želim dati odpoved, vendar me je ... želela prepričati, da ostanem. Rekla mi je: »Poskušala bom urediti, da te ne bodo več premeščali.« Potem ko sem se navadil na okolje in vzdušje, se mi je zdelo, da lahko tam zlahka delam ..., in po nekaj mesecih nisem več želel zamenjati službe (intervju št. 23).

Devetindvajsetletna anketiranka je povedala, da je bila v štirih letih štirikrat premeščena in da se je zdaj na to že navadila. Sprva je potrebovala zelo veliko časa, da se je začela na novem delovnem mestu počutiti udobno, ker pa je delo vedno enako (proces je enak), se zdaj v službi počuti bolj sproščeno. Podobno meni še ena anketiranka, stara dobrih 20 let:

Mislím, da sem pri prvi premestitvi potrebovala dolgo časa [da sem se privadila]. Zdaj pa to službo opravljam že tako dolgo, da morda potrebujem samo kak mesec ali dva (intervju št. 25).

Čas vsakodnevne vožnje od doma na delo je ob vsaki premestitvi skoraj enak (približno uro in pol), zato v tem pogledu ni bistvenih razlik: proces je enak in tudi časovno-prostorski odnosi se ne spreminjajo, čeprav se spremenita kraja prebivanja in dela. Štiriindvajsetletnik je zaradi službe v Osaki začel živeti v Kjotu. Edino, česar ni bil pripravljen spremeniti, je bila razdalja med njegovim bivališčem in delovnim mestom. Čas vsakodnevne vožnje od njegove hiše v Kjotu do pisarne v Osaki je bil podoben času, ki ga zdaj za vsakdanjo vožnjo na delo porabi v Tokiu, zaradi česar se je lahko na spremembo hitro privadil.

Šestindvajsetletni anketiranec, ki je bil službeno premeščen v drugo mesto, pravi, da se je zaradi te premestitve tudi sam spremenil. Zaradi narave svojega dela in pogostih selitev se sprememb ne boji več.

Pravzaprav je bilo zame sprva zelo težko. Ko pa sem imel že več izkušenj s premestitvami in selitvami, sem se na to nekako navadil ..., da se ljudem predstavim in začnem z njimi komunicirati ... Morda je ena mojih najpomembnejših izkušenj in sprememb v mišljenju to, da se ne bojim več sprememb (intervju št. 26).

Vsi domovi, v katerih so anketiranci prej živeli, so zanje enakovredni. Nobeden ne izstopa po pomembnosti in vsi kraji, kjer so živeli, so jim bili pomembni, ko so tam prebivali. Trenutno jim je najpomembnejše mesto, v katerem zdaj živijo, ko pa so živeli v drugem mestu, jim je bilo pomembno tisto. Štiriintri-desetletnik je v intervjuju povedal:

Ko prispem na železniško postajo Ajase,⁸ lahko rečem, da sem doma. Enako lahko rečem tudi za Šizuko, ker sem tam preživel toliko časa ... Živel sem tudi v vzhodnem Londonu, na ulici Liverpool. Vsakič ko sem tam, prav tako rečem, da je to moj dom (intervju št. 9).

Tako pa je občutek doma opisal petindvajsetletnik:

Ko sem na Japonskem, se res počutim kot doma ..., vendar ko sem se vrnil v Avstralijo, sem se tudi tam počutil kot doma ..., ko sem šel v New York, pa sem se tudi tam počutil kot doma (intervju št. 12).

4.2 Pomanjkanje nostalgije

Nostalgija je opredeljena kot sentimentalno hrepenenje po obdobju iz preteklosti ali koprneča naklonjenost do tega obdobja, želja po vrnitvi v neki prejšnji čas v posameznikovem življenju v mislih ali dejanju, na njegov dom, v njegovo domovino ali k njegovi družini in prijateljem; sentimentalno hrepenenje po sreči, ki jo je v preteklosti občutil na nekem kraju ali ob nekem času. Pojavlja se ob spremembah; gre za prostorsko-časovno čustvo, povezano s preteklimi pomembnimi ljudmi in kraji, ki se običajno obravnava skupaj s pojmom doma. Ko človek govori o odhajanju in potovanjih, ga običajno prevzamejo nostalgični občutki izgube, zakoreninjenosti in pripadnosti (Mallett, 2004; Casey, 2013), na Japonskem pa nostalgijo izkorišča in trži turizem v smislu iskanja tradicionalnega načina življenja, pri čemer »se človek v svoji nostalgični domišljiji vrača v predindustrijsko, neurbano preteklost« (Creighton, 1997: 239).

Ko se Tokijčani preselijo, se zdi, da ne občutijo nostalgije po krajih, ki jih zapustijo. Enaintridesetletni anketiranec pravi, da so selitve lahko tako zoprne kot prijetne, hkrati pa se mu zdijo tudi osvežujoče.

Hkrati so zoprne in prijetne ... Ker se vzdušje zamenja in je ... osvežujoče. Zaradi tega začnem drugače razmišljati o službi in svojem življenjskem slogu (intervju št. 28).

Rojen je bil v Fukuoki, kjer je preživel 25 let, po selitvi v Tokio pa se je v šestih letih petkrat preselil. Njegova družina še vedno živi v Fukuoki, vidi pa jo samo občasno, med zimskim ali poletnim dopustom ali ob posebnih priložnostih, kot so poroke. Kljub temu je ne pogreša in se počuti dobro.

Drugi anketiranec pravi, da po selitvi od doma sploh ni vzdrževal stika s svojo družino in se je le redko odzval na njihove telefonske klice. Vedel je, da jih lahko kadar koli pokliče, in to mu je zadoščalo.

... Mati me je včasih poklicala, sam pa jih pozneje sploh nisem več klical ... Če bi se počutil osamljenega, bi lahko to storil, vendar se nisem. Imel sem prijatelje in sodelavce ter veliko službenih stikov, s katerimi sem moral komunicirati ..., to mi je bilo dovolj (intervju št. 26).

Ko se preselijo, se redko vrnejo in nostalgijo občutijo samo med ponovnim obiskom. Šestindvajsetletnik pravi, da ne razmišlja o vrnitvi v Sendaj ali Osako, kjer je včasih živel, saj ju ne pogreša. Besedo »nostalgija« pa je uporabil pri opisovanju svojih občutkov med kratkim obiskom Sendaja. Samo v tem mestu je občutil nostalgijo. Obe mesti sta bili zanj pomembni, ko je v njih živel, ne čuti pa potrebe po vrnitvi.

Kraji, v katerih sem živel? Mogoče bi rad še kdaj obiskal Sapiro. Če ga ne bom, bo pa ravno tako dobro. Tako ... Drugače pa sem zadnjič srečal prijatelja iz Sendaja, ki se je tja vrnil in mi je pripovedoval o mnogih stvareh ..., o mestu ... »No, lepo,« je bilo vse, kar sem mu odvrnil. V bistvu me kot večino Japoncev skrbijo (tudi) posledice velikega potresa ... Sendaj se še vedno postavlja na noge.⁸ »No, lepo,« sem mu rekel (intervju št. 22).

Vrnitev ni pomembna, pomembna je možnost vrnitve. Če se vrnejo, se ne vrnejo v kraje, ampak k ljudem. Tudi njihova primarna družina se pogosto preseli drugam in le redko živi v enem izmed domov, kjer so anketiranci prej živeli. Tudi pri tem se kaže pomembna razlika med anketiranci, rojenimi v malih mestih, in anketiranci, rojenimi v Tokiu. Pri prvih primarna družina pogosto še vedno živi v kraju, kjer so bili anketiranci rojeni, v enem primeru pa celo v isti hiši. Pri drugih pa družina ne živi več v isti hiši, kjer so anketiranci odrasli, zato do te hiše ne čutijo nostalgije (navezani so samo na svojo družino). Posledično je družbeni vidik doma pomembnejši od njegovega prostorskega vidika.

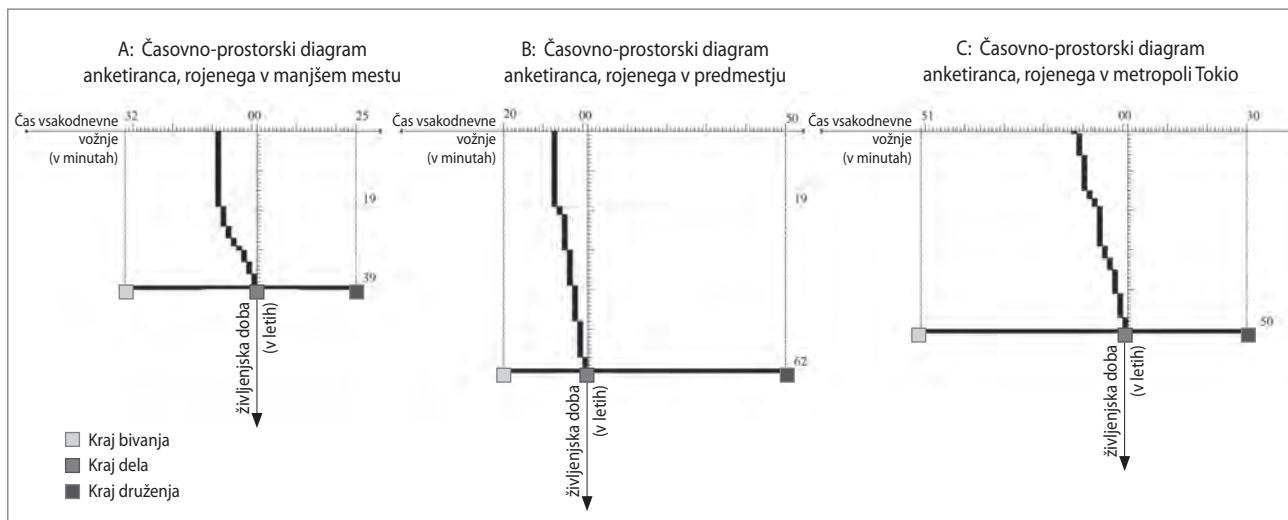
Moji starši niso iz Fukuoke, čeprav tam živijo,⁸ in ko obiščem njihovo hišo, tam nimam prijateljev ... Tja grem, da vidim starše, njihove hiše pa ne občutim kot svoj dom. Nimam svoje sobe, saj tam nisem živel, ko so hišo kupili (intervju št. 21).

Anketiranci, ki živijo v drugi državi (12 jih živi v tujini), se spominjajo tudi mesta. Če in ko se vrnejo, vedno omenijo, da pogrešajo mesto, tamkajšnje navade, način življenja in dnevni ritem.

Bom iskreno povedal. Ko sem živel v New Yorku, nikoli nisem pogrešal Tokia. Živel sem blizu Centralnega parka, ki je bil čudovit in idealen za tek in sprehode ... Živel sem na območju, podobnem Ginzi⁸ ..., stavbe, stavbe, stavbe ..., zato sem si res želel iti ven, v park. Živel sem v 25. nadstropju in ... hrup, smog ... Zares sem želel iti v park, kjer so bile zelene površine in drevesa ..., opazoval sem pse, ljudi ... in se počutil sproščeneja (intervju št. 18).

Spomini na njihov dom v otroštvu in hiše, v katerih so prej živeli, so hkrati spomini na dejanja, dejavnosti in procese (igra-

Slika 5: Časovno-prostorski diagrami (grafični prikazi: Vedrana Ikalović)

nje s prijatelji, hojo v šolo itd.). Ob omembi prostorskih značilnosti krajev, v katerih so prej živeli, se običajno spominjajo naravnih prvin, kot so sadovnjaki, rečni bregovi in gozdovi.

5 Razprava

Avtorja stopnjo navezanosti na kraj in občutek doma obravnavata z vidika treh skupin, ki sta jih oblikovala na podlagi zbranih podatkov in se nanašajo na različne vrste odnosov z mestom. V prvo skupino spadajo anketiranci, rojeni v manjših mestih v drugih prefekturah, drugo skupino sestavljajo anketiranci, rojeni v predmestjih Tokia ali sosednjih prefekturah (kot sta Sajtama na severu in Kanagava na jugu), tretjo pa anketiranci, rojeni v središču Tokia. Na sliki 5 so prikazani časovno-prostorski diagrami, ki pomenijo obdobja, ki jih je posameznik preživel v posameznem mestu (navpična os), njegovo trenutno lokacijo in čas vsakodnevnih vožnje v službo ali do kraja druženja (vodoravna os). V primerih A in B sta se anketiranci pri 19. letih iz manjšega mesta ali predmestja Tokia preselila v Tokio, potem pa se je pogostost njunih selitev močno spremenila. Pri anketirancih, rojenih v Tokiu, je število selitev večje.

Pri prvi skupini anketirancev je občutek doma jasno izražen in njegova lokacija je jasno opredeljena – dom (iz otroštva) je tam, kjer je njihova družina. Rodili so se v manjših mestih, na začetku študija in/ali ob iskanju službe po diplomi pa so se morali preseliti v večje mesto. Ko začnejo delati, njihove selitve postanejo pogostejše, pomembni pa jim postanejo kraji, kamor se morajo preseliti zaradi službe. Časovno-prostorski odnosi se spremenijo in običajno živijo blizu svojega delovnega mesta, v stanovanju, ki jim ga zagotovi podjetje. V tem primeru se le malo ukvarjajo z gospodinjstvom in ustvarjanjem doma, zato

se njihova navezanost na kraj razvija postopoma. Še vedno gre bolj za navezanost na življenjski slog in proces, ne na fizično okolje oziroma kraj, ki se razvije na podlagi dejavnosti ljudi in ustanov.

Anketiranci, rojeni na širšem območju Tokia, med študijem običajno živijo doma pri svojih starših. Vožnja do šole je dolga, v središču Tokia pa se večinoma zadržujejo samo podnevi in tako tvorijo del dnevnega mestnega prebivalstva. Razdalja med njihovim krajem prebivanja in univerzo je sprejemljiva, zato jim med študijem ni treba zapustiti družinske hiše, čeprav se vsak dan vozijo po dve uri v eno smer. Pri tej skupini selitve postanejo pogostejše, ko začnejo hoditi v službo. Pri njih se kaže dve vrsti selitev: premeščeni so ali v drugo mesto ali enkrat letno v drug tokijski okraj. Njihov kraj stalnega prebivanja ostane enak, tudi razdalja med prebivališčem in službo ostane bolj ali manj enaka (od 1 h 20 min do 1 h 40 min), spremenita pa se njihov kraj dela in delovno okolje. Časovno-prostorski odnos ostane enak, zato se tudi njihove vsakdanje dejavnosti in navade ne spremenijo.

Tretja skupina je najmanj navezana na fizično okolje in se najpogosteje seli. Zanja sta kraj rojstva in domači kraj povsem različna. Anketiranci se večinoma selijo med tokijskimi okraji, navezani pa so na procese in življenjski slog. Odnose, ki jih ustvarijo v svojem okolju, lahko zlahka poustvarijo tudi drugje v Tokiu, zato se hitro prilagodijo na spremembe.

Anketiranci iz prve in druge skupine so na svoj dom iz otroštva močnejše navezani, ker so med šolanjem živeli doma pri starših. Če že, so se preselili enkrat ali dvakrat v istem mestu in še to običajno v bližino svojega prvotnega doma. Njihov kraj rojstva je tudi njihov domači kraj.

Vsi anketiranci so razvili močne prostorsko-časovne odnose s svojimi mestnimi okolji, ki jih vsak dan znova ustvarjajo s svojimi dejavnostmi in dejanji ter jih s selitvami obnavljajo vse življenje. Zaradi vsakodnevnih dejavnosti in navad, oblikovanih v odnosu z mestom, se lahko zato v različnih mestih pojavijo različni časovno-prostorski odnosi.

6 Sklep

V skladu z novo paradigmo mobilnosti dejavnosti potekajo na poti, pri čemer se različni načini prevoza obravnavajo kot oblike materialnega in družabnega bivanja med vožnjo ter kot kraji različnih dejavnosti (Sheller in Urry, 2006). Sodobno mesto, v katerem je vožnja del vsakdanjika ter počitek poteka na javnem prostoru in na poti, se spreminja v kraj, ki vpliva na posameznikove časovno-prostorske rutine in vsakodnevne dejavnosti. Z vidika prebivalcev in njihove časovno-prostorske organiziranosti mesto ovira njihovo dnevno dinamiko in delovanje kot prostorsko okolje, v katerem so (pol)javni in (pol) zasebni kraji med seboj dnevno povezani s prevoznimi sredstvi.

V članku sta avtorja uporabila tridelni okvir za oblikovanje polstrukturiranih intervjujev z mladimi Tokijčani, na podlagi katerih bi bolje razumela njihov občutek doma in stopnjo njihove navezanosti na kraj. Vprašanja se nanašajo na socialne, prostorske in časovno-psihološke značilnosti, pri čemer se nekatera navezujejo na prostorsko-časovne značilnosti krajev, kjer so prej živeli (rojstni in domači kraj), socialne odnose (sorodnike) ter spomine na kraje in osebne stvari in imetje anketirancev. Na podlagi teh vprašanj sta avtorja lahko analizirala pogostost gibanja in selitev ter s tem povezana mnenja anketirancev.

Izluščeni sta bili dve glavni vsebinski kategoriji: razdrobljena časovnost in pomanjkanje nostalgije. Pri razdrobljeni časovnosti je dom opredeljen kot progresiven in ponotranjen pojem, ki ni omejen na fizični kraj. Izkazalo se je, da so selitve najpogostejše pri Tokijčanih, ki so otroštvo preživeli na tokijskem metropolitanskem območju. Nostalgijo kot občutek, ki je tesno povezan s pojmom doma in spomini, pa sta avtorja proučevala v smislu potrebe po vrnitvi, a se je izkazalo, da je pri anketirancih primanjkuje. V velemestu, ki zagotavlja in vsiljuje stalno dostopnost, sta pomen nostalgije in občutek izgube oslabiljena, možnost vrnitve pa je pomembnejša od dejanske vrnitve.

Na podlagi opisanih kategorij je v članku prikazan pojem dinamičnega občutka doma, ki bolj kot na fizičnih ali celo družbenih in psiholoških vidikih kraja temelji na navajenosti na procese in na navadah. Vloga mesta je razvidna iz časovno-prostorskih odnosov, ki jih posamezniki razvijajo z mesti,

v katerih živijo. Zlasti v Tokiu sta zaradi odvisnosti ljudi od sistema prevoza in časa, ki ga preživijo v ustanovah, občutek doma in navezanost na kraj spremenjena, a to ne velja samo za Tokio. Število mestnega prebivalstva po svetu čedalje bolj raste, pri čemer gre za ljudi, ki so bili rojeni v mestih in so tam odraščali, njihov občutek navezanosti na kraj pa se razvije v tesnem odnosu z mestom.

V raziskavi, navedeni v tem članku, sta avtorja proučevala navezanost na kraj in občutek doma s kvalitativnega vidika, pri čemer sta navezanost ljudi na mesto izpostavila kot proces, ki spodbuja dejavnosti ljudi in ustanov, hkrati pa te dejavnosti ustvarjajo njega. Z vidika koncepta doma to pomeni premik od korenin k potem, s čimer so osnovnemu konceptu doma dodani še gibanje in povezave. Tako tradicionalni (statični) kot sodobni (dinamični) koncept doma poudarja povezavo med načrtovanim, oblikovanim in grajenim okoljem ter občutkom pripadanja krajem in navezanostjo nanje. Odnos med posameznikom in njegovim okoljem je posledica tega, kako so mesta načrtovana, oblikovana in zgrajena. V tem pogledu bi morali v okviru arhitekturnih in urbanističnih praks približati konceptualne in empirične raziskave, ob hkratnem upoštevanju zaznanih, mišljenih in živeti realnosti (Lefebvre, 1991) naraščajočega števila mestnih prebivalcev, ki »stalno začasno« spadajo v tokove med seboj povezanih sodobnih mest.

Vedrana Ikalović, Keio University, Department of Systems Design Engineering, Jokohama, Japonska
E-naslov: vedra@keio.jp

Leonardo Chiesi, University of Florence, School of Architecture, Firenze, Italija
E-naslov: chiesi@unifi.it

Opombe

¹ Po podatkih državnega popisa prebivalstva je 1. oktobra 2010 v Tokiu živelo 13,16 milijona ljudi, od tega 1,48 milijona otrok (do 14. leta starosti), 8,85 milijona delovno aktivnih prebivalcev (starih od 15 do 64 let) in 2,64 milijona starejših (starih 65 let ali več). Otroci so zajemali 11,4 %, delovno aktivni prebivalci 68,2 % in starejši 20,4 % vseh prebivalcev.

² Stopnja notranjega gibanja zaposlenih izraža odstotek zaposlenih, ki so v zadevnem obdobju zamenjali delovno mesto v podjetju. Notranje gibanje je posledica sprememb zaposlitve v isti organizaciji, naj bo to zaradi premestitve, napredovanja ali nazadovanja na slabše delovno mesto.

³ Na primer sjataku, danči in doujunkaj. Sjataku ali delavsko naselje je bilo sestavljeno iz domov, ki so spodbujali delavsko, družinsko vzdušje. Po drugi strani je bil doujunkaj združenje, ki je bilo po potresu ustanovljeno za zagotavljanje javnih stanovanj mestnim prebivalcem. Dančiji (kompleksi javnih stanovanj, ki jih je zgradila japonska stanovanjska družba, ki se je pozneje preimenovala v agencijo za urbani preporod) so bili v lasti velikih družb, ki so zaposlenim zaračunavale nizke najemnine ali najemnine sploh niso zaračunavale (Jinnai, 1995).

⁴ Raziskava japonskega ministrstva za zdravje, delo in socialno varstvo je pokazala, da 92,5 % podjetij z več kot 1.000 zaposlenimi premešča svoje zaposlene in da posamezne preemistitve v povprečju trajajo 3,87 leta (standardni odklon: 2,04 leta), v najbolj skrajnih primerih pa v povprečju 13,43 leta (standardni odklon: 8,45 leta) (Meyer-Ohle, 2009).

⁵ Po podatkih popisa prebivalstva iz leta 2010 4,26 milijona (70,8 %) ljudi dela v terciarnem sektorju (trgovini, prevoznem sektorju, komunikacijah in drugih storitvah).

⁶ Primeri tovrstnih opredelitev so standardno metropolitansko zaposlitveno območje (Yamada in Tokuoka, 1991), funkcionalno mestno jedro (Kawashima, 1981) in integrirano metropolitansko območje (Takeuchi in Mori, 1981). Nedavno sta Kanemoto in Tokuoka (2002) predlagala novo opredelitev: mestno zaposlitveno območje. Integrirano metropolitansko območje, kot ga je opredelil Takeuchi, združuje več občin (mest, naselij ali vasi), če to povečuje stopnjo notranjega gibanja zaposlenih (Kanemoto idr., 1996).

⁷ Širše območje Tokia je najgosteje poseljeno metropolitansko območje na svetu, leži v japonski regiji Kanto in vključuje metropolo Tokio. Ta metropola je ena izmed 47 japonskih prefektur, ki jo sestavlja 23 centralnih okrajev, 26 mest, tri naselja in ena vas. Za vse posebne okraje se v angleščini običajno uporablja izraz »city« (mesto), ki se hkrati uporablja tudi za tokijsko metropolitansko območje.

⁸ Mesto Sasebo v prefekturi Nagasaki, mesto Nagasaki v prefekturi Nagasaki, mesto Kumamoto v prefekturi Kumamoto, predel Mita v tokijskem okraju Minato, predel Ogikubo v tokijskem okraju Suginami, Sendaj, glavno mesto prefekture Midžagi (ki ga je prizadel potres v regiji Tohoku leta 2011), mesto Niigata v prefekturi Niigata, Saporu, glavno mesto prefekture Hokaido, mesto Mitaka na tokijskem metropolitanskem območju, mesto Nišinomija v prefekturi Hdžogo, Fukuoka, glavno mesto prefekture Fukuoka, predel Ginza v tokijskem okraju Čuo, železniška postaja Ajase v tokijskem okraju Adači.

Viri in literatura

- Altman, I. (1975): *The environment and social behavior: Privacy, personal space, territory, and crowding*. Monterey, CA, Brooks/Cole Publishing Company.
- Altman, I., in Werner, C. (1985): *Home environments: Human behavior and environment*. New York, Springer.
- Ashihara, Y. (1983): *The aesthetic townscape*. Cambridge, MA, MIT Press.
- Ashihara, Y. (1989): *The hidden order: Tokyo through the twentieth century*, New York, Kodansha America Inc.
- Augé, M. (2008): *Non-places: An introduction to supermodernity*. London, Verso.
- Bachelard, G., in Jolas, M. (1994): *The poetics of space*. Boston, Beacon Press.
- Beatley, T. (2005): *Native to nowhere: Sustaining home and community in a global age*. Washington, DC, Island Press.
- Berger, P. L., in Luckmann, T. (1991): *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. London, Penguin.
- Blunt, A. (2007): Cultural geographies of migration: Mobility, transnationality and diaspora. *Progress in Human Geography*, 31(5), str. 684–694. DOI: 10.1177/0309132507078945
- Brett, J. M. (1982): Job transfer and well-being. *Journal of Applied Psychology*, 67(4), str. 450–463. DOI: 10.1037//0021-9010.67.4.450
- Caballero, J. A., in Tsukamoto, Y. (2006): Tokyo public space networks at the intersection of the commercial and the domestic realms study on dividual space. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 5(2), str. 301–308. DOI: 10.3130/jaabe.5.301
- Casey, E. (2013): *The fate of place: A philosophical history*. Berkeley, CA, University of California Press.
- Cieraad, I. (2010): Homes from home: Memories and projections. *Home Cultures*, 7(1), str. 85–102. DOI: 10.2752/175174210x12591523182788
- Clifford, J. (1997): *Routes: Travel and translation in the late twentieth century*. Cambridge, MA, Harvard University Press.
- Creighton, M. (1997): Consuming rural Japan: The marketing of tradition and nostalgia in the Japanese travel industry. *Ethnology*, 36(3), str. 239–254. DOI: 10.2307/3773988
- Cresswell, T. (2013): *Place: A short introduction*. Chichester, VB, John Wiley & Sons.
- Deleuze, G., in Guattari, F. (1988): *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia*. London, Bloomsbury Publishing.
- Després, C. (1991): The meaning of home: Literature review and directions for future research and theoretical development. *Journal of Architectural and Planning Research*, 8(2), str. 96–115.
- Dirks, D. (1999): Limits and latitude of labour adjustment strategies in Japanese companies. V: Huchet, J.-H., Dirks, D., in Ribault, T. (ur.): *Japanese Management in the low growth era: Between external shocks and internal evolution*, str. 267–289. New York, Springer. DOI: 10.1007/978-3-642-58257-8_18
- Dovey, K. (1985): Home and homelessness: Introduction. V: Altman, I., in Werner, C. M. (ur.): *Home environments*, str. 33–64. New York, Springer. DOI: 10.1007/978-1-4899-2266-3_2
- Erikson, E. H., in Erikson, J. M. (1997): *The life cycle completed: Extended version*. New York, W. W. Norton.
- Frey, B. S., in Stutzer, A. (2000): Happiness, economy and institutions. *The Economic Journal*, 110(466), str. 918–938. DOI 10.1111/1468-0297.00570
- Fujita, M., Mori, T., Henderson, J. V., in Kanemoto, Y. (2004): Spatial distribution of economic activities in Japan and China. *Handbook of Regional and Urban Economics*, 4(1), str. 2911–2977. DOI: 10.1016/s1574-0080(04)80022-1
- Fujita, M., in Tabuchi, T. (1997): Regional growth in postwar Japan. *Regional Science and Urban Economics*, 27(6), str. 643–670. DOI: 10.1016/s0166-0462(96)02167-9
- Geis, K. J., in Ross, C. E. (1998): A new look at urban alienation: The effect of neighborhood disorder on perceived powerlessness. *Social Psychology Quarterly*, 61(3), str. 232–246. DOI: 10.2307/2787110
- Gibson, J. J. (2014): The theory of affordances. V: Gieseking, J. J. idr. (ur.): *The people, place, and space reader*, str. 56–60. London, Routledge.
- Glaser, B. G., in Strauss, A. L. (2017): *Discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. London, Routledge.
- Gustafson, P. (2001): Roots and routes: Exploring the relationship between place attachment and mobility. *Environment and Behavior*, 33(5), str. 667–686. DOI: 10.1177/00139160121973188
- Hägerstrand, T. (1985): Time-geography: Focus on the corporeality of man, society and environment. V: Aida, S. (ur.): *The science and praxis of complexity*, str. 193–216. Tokio, United Nations University.
- Hall, S. (1995): New cultures for old. V: Massey, D. B., in Jess, P. M. (ur.): *A place in the world? Places, cultures and globalization*, str. 175–213. Oxford, Oxford University Press.
- Hall, T., in Barrett, H. (2012): *Urban geography*. London, Routledge.
- Hidalgo, M. C., in Hernandez, B. (2001): Place attachment: Conceptual and empirical questions. *Journal of Environmental Psychology*, 21(3), str. 273–281. DOI: 10.1006/jevp.2001.0221

- Ikalović, V., in Chiesi, L. (2018): Dispersion of home in contemporary city: A case study of perception and behavior in young Tokyoites. *Space and Culture*, str. 1–14. DOI: 10.1177/1206331218775916
- Kanemoto Y., in Tokuoka K. (2002): Proposals for the Standards of Metropolitan Areas of Japan. *Journal of Applied Regional Science*, 7, str. 1–15.
- Kanemoto, Y., Ohkawara, T., in Suzuki, T. (1996): Agglomeration economies and a test for optimal city sizes in Japan. *Journal of the Japanese and International Economies*, 10(4), str. 379–398. DOI: 10.1006/jjie.1996.0022
- Kawashima, T. (1981): Urbanization phenomena and analysis of metropolitan area. *Shintoshi*, 35, str. 11–21.
- Knowles, C., in Sweetman, P. (2004): *Picturing the social landscape: Visual methods and the sociological imagination*. London, Routledge. DOI: 10.4324/9780203694527
- Latham, A. (2003): Research, performance, and doing human geography: Some reflections on the diary-photograph, diary-interview method. *Environment and Planning A*, 35(11), str. 1993–2017. DOI: 10.1068/a3587
- Lewicka, M. (2010): What makes neighborhood different from home and city? Effects of place scale on place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), str. 35–51. DOI: 10.1016/j.jenvp.2009.05.004
- Lefebvre, H. (1991): *Critique of everyday life: Foundations for a sociology of the everyday* (Vol. 2). London, Verso.
- Maeura, H. (2016): *Allocation and transfer of human resources*. Tokio, The Japan Institute for Labour Policy and Training.
- Maki, F. (1979): The city and inner space. *Ekistics*, 278, str. 328–334.
- Maki, F., in Mulligan, M. E. (2008): *Nurturing dreams: Collected essays on architecture and the city*. Cambridge, MA, MIT Press. DOI: 10.7551/mitpress/7596.001.0001
- Mallett, S. (2004): Understanding home: A critical review of the literature. *The Sociological Review*, 52(1), str. 62–89. DOI: 10.1111/j.1467-954x.2004.00442.x
- Marston, S. A. (2000): The social construction of scale. *Progress in Human Geography*, 24(2), str. 219–242.
- Massey, D. B., in Jess, P. M. (1995): *A place in the world? Places, cultures and globalization*. New York, Oxford University Press.
- Meyer-Ohle, H. (2009): *Japanese workplaces in transition: Employee perceptions*. New York, Springer.
- Moran, N. (2013): Music, bodies and relationships: An ethnographic contribution to embodied cognition studies. *Psychology of Music*, 41(1), str. 5–17. DOI: 10.1177/0305735611400174
- Ng, S. H., Kam, P. K., in Pong, R. W. (2005): People living in ageing buildings: Their quality of life and sense of belonging. *Journal of Environmental Psychology*, 25(3), str. 347–360. DOI: 10.1016/j.jenvp.2005.08.005
- Okamoto, K. (1997): Suburbanization of Tokyo and the daily lives of suburban people. V: Karan, P. P., in Stapleton, K. E. (ur.): *The Japanese city*, str. 79–105. Lexington, KY, University Press of Kentucky.
- Oldenburg, R. (1989): *The great good place: Cafés, coffee shops, community centers, beauty parlors, general stores, bars, hangouts, and how they get you through the day*. Saint Paul, MN, Paragon House Publishers.
- Park, Y., Fritz, C., in Jex, S. M. (2011): Relationships between work-home segmentation and psychological detachment from work: The role of communication technology use at home. *Journal of Occupational Health Psychology*, 16(4), str. 457. DOI: 10.1037/a0023594
- Population census*. Dostopno na: <http://www.stat.go.jp/english/data/kokusei/index.htm> (sneto 7. 6. 2017).
- Pred, A. (1984): Place as historically contingent process: Structuration and the time–geography of becoming places. *Annals of the Association of American Geographers*, 74(2), str. 279–297. DOI: 10.1111/j.1467-8306.1984.tb01453.x
- Rajchman, J. (1998): *Constructions*. Cambridge, MA, MIT Press.
- Relph, E. (1976): *Place and placelessness*. London, Pion.
- Savage, M., Warde, A., in Ward, K. (1993): *Urban sociology, capitalism and modernity*. London, Macmillan.
- Scannel, L., in Gifford, R. (2010): Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), str. 1–10. DOI: 10.1016/j.jenvp.2009.09.006
- Seamon, D. (2015): *A geography of the lifeworld: Movement, rest and encounter*. London, Routledge. DOI: 10.4324/9781315715698
- Sheller, M, in Urry, J., (2006): The new mobilities paradigm. *Environment and Planning A*, 38(2), str. 207–226. DOI: 10.1068/a37268
- Sixsmith, J. (1986): The meaning of home: An exploratory study of environmental experience. *Journal of Environmental Psychology*, 6(4), str. 281–298. DOI: 10.1016/s0272-4944(86)80002-0
- Smaldone, D. (2007): The role of time in place attachment. *Proceedings of the 2006 Northeastern Recreation Research Symposium*, str. 47–56. Newtown Square, PA, United States Department of Agriculture, Forest Service, Northern Research Station.
- Somerville, P. (1997): The social construction of home. *Journal of Architectural and Planning Research*, 14(3), str. 226–245.
- Strauss, A., in Corbin, J. M. (1997): *Grounded theory in practice*. London, Sage Publications.
- Takeuchi, A., in Mori, H. (1981): The distribution of industry in Tokyo metropolitan area and its recent changes. *The Human Geography*, 33, str. 154–167. DOI: 10.4200/jjhg1948.33.154
- Tokyo's history, geography, and population*. Dostopno na: <http://www.metro.tokyo.jp/ENGLISH/ABOUT/HISTORY/history03.htm> (sneto 7. 6. 2017).
- Tuan, Y.-F. (1977): *Space and place: The perspective of experience*. Minneapolis, MN, University of Minnesota Press.
- Urry, J. (2002): *The tourist gaze*. London, SAGE Publications.
- Werner, C. M., Altman, I., in Oxley, D. (1985): Temporal aspects of homes. V: Altman, I., in Werner, C. M. (ur.): *Home environments: Human behavior and environment*, str. 1–32. New York, Springer. DOI: 10.1007/978-1-4899-2266-3_1
- Yamada, H., in Tokuoka, K. (1991): A study of the urbanization process in post war Japan. *Review of Urban & Regional Development Studies*, 3(2), str. 152–169. DOI: 10.1111/j.1467-940x.1991.tb00026.x
- Yūko, N., in Yokokawa, M. M. (1995): The changing form of dwellings and the establishment of the katei (home) in modern Japan. *US–Japan Women's Journal. English Supplement*, 8(1), str. 3–36.
- Zukin, S. (1998): Urban lifestyles: Diversity and standardisation in spaces of consumption. *Urban Studies*, 35(5–6), str. 825–839. DOI: 10.1080/0042098984574
- Zukin, S. (2009): Changing landscapes of power: Opulence and the urge for authenticity. *International Journal of Urban and Regional Research*, 33(2), str. 543–553. DOI: 10.1111/j.1468-2427.2009.00867.x